

UN ATAC AL TĂTARILOR A SUPRA MOLDOVEI

(SEPTEMBRIE 1758) *

ALEXANDRU LIGOR

Alexandru Papadopol Callimah¹, în a sa *Notă istorică despre Bîrlad*, reluind o interesantă stire din lucrarea lui Dapontes, intitulată « Δακικαι Ἐφημερίδες » (« Jurnale dacice»)² nota:

«... In septembrie 1758, tătarii de bugeac și tătarii ногай calca Tara de jos a Moldovei. Ei năvăleau conduși de șapte sultani, și această invazie numără una său mii de tătari. Contemporanul Daponte, care se afla atunci la Iași descrie cu lăcrimi, risipirile, prădările și batjocurile făcute de tătari. Orașele Bîrladul și Focșani au fost prădate și arse cu desdovârsire; toate satele de la Prut pînă la Siret au fost arse și mii și mii de moldoveni luati în rochia tătarilor ».³

La acest eveniment se referă și C.C. Giurescu: Ioan Teodor Callimachi «... cînd, ca o încununare a carierei și o recunoaștere a serviciilor aduse împărăției, e numit domn al Moldovei, el era om bătrîn... Pînă a nu sosi în țară, tătarii din Bugeac, care se răsculaseră sub conducerea unei căpetenii, Crîm-Gherei, venite din Dobrogea, cer să li se dea o sumă de bani și diferite daruri; caimacamul, un grec, Vidale, refuză. Rezultatul e că răsculății prădă o bună parte a Moldovei făcînd mari pagube. Ioan Callimachi își face

* Văzut prin prisma unui arzmahzar (petiție adresată sultanului sau marelui vizir) aflat în patrimoniul muzeului "V. Pârvan" din Bîrlad.

Documentul a fost prezentat și în comunicarea tinută în cadrul Societății de științe istorice din R.S. România, la data de 7 mai 1966, intitulată „Considerații asupra unor documente aflate la Muzeul V. Pârvan din orașul Bîrlad”.

¹ Istoric și om politic român. Ministerul de externe (1865–1866), de culte (1868), membru al Academiei Române. Printre cele mai însemnante scrierile sale notăm: « Slobozile în România », « Alexandru Mavrocordat Exaporitul », « Un episod din istoria tipografiei în România ».

² Voir *Ephemerides daces ou chroniques de la guerre de quatre ans* (1736–1739). Publiées, traduite et annotée par Emile Legrand, tome I (texte grec), Paris, Ernest Leroux, 1880–1881, p. 290. Cronicarul grec Dapontes Constantin (Chesarie) (1712–1782), secretar al Domnului Constantin Mavrocordat, a fost martor ocular al atacului tătarilor din 1758 asupra Moldovei.

³ Ediția Tipografiei George Catafany, 1889, p. 32 și următoarea.

deci intrarea în Iași, în împrejurări triste, după ce străbătușe o țară jefuită și arsă »⁴.

Nicolae Iorga, la rîndu-i, amintește de acest groazănic atac, scriind: «... În momentul cînd un teribil iureș tătăresc, pe care n-avu cine să-l infrunte, puștia țara... »⁵

Baza informativă a istoricilor — pentru descrierea evenimentului din Moldova anului 1758 — a constituit-o cu precădere lucrarea cronicalului grec menționat.

Iată însă că, în colecția documentelor medievale de la Muzeul bîrlădean, se află un arzmahzar original, scris pe hîrtie, în limba română (cu caractere chirilice), și semnat de Iacob — mitropolitul Moldovei — precum și de alți boieri, egumeni și locuitori moldoveni, ce se adresează sultanului de la Constantinopol⁶.

Actul nu poartă vreo dată (de an, lună ori zi) Critica diplomatică, internă și externă (analiza limbii, a scrierii, a hîrtiei, a cernelii etc.), ne conduce să crede că documentul a fost scris pe la mijlocul veacului al XVIII-lea. Printre semnatarii acestei plingeri adresate sultanului, se numără și mitropolitul Iacob al Moldovei, ce deține această funcție între anii 1750–1760⁷. Apoi, dacă atacul tătarilor a avut loc în septembrie 1758, înseamnă că petiția trebuia să fi fost scrisă către finele lui septembrie, ori cel mai tîrziu în prima parte a lui octombrie 1758. Așa cum vom constata din parcurgerea documentului, locuitorii Moldovei au mai trimis următorul, neprimind nici un răspuns, l-au intocmit pe acesta.

⁴ *Istoria Românilor*, vol. III, p.I, p. 269 și urm.

⁵ *Istoria Românilor*, vol. VII, *Reformatori*, București, 1938, p. 177.

⁶ Dos. 1, doc. 1.

⁷ Lecca O.G., *Dictionar istoric, arheologic și geografic a României*, Ed. « Universul », 1937, p. 339.

Ne punem o întrebare firească: de unde existența documentului în țara noastră și nu la Constantinopol, cum ar fi fost firesc? Este destul de probabil, ca atacul tătarilor să se fi încheiat mai devreme decât s-ar fi decis trimiterea actului spre capitala Imperiului otoman.

Iată conținutul arzmahzaru lui:

„No(i)* robi(i) mări)i(lo(r) voastre su(l)ta(n), ce vă aflați la p(o)a(r)ta Bugiacului(i) și asupra noha(i)lo(r), mitropolitul(t) tăără(i), epi(s)copii(i), egumenii(i), boeri(i), ca(i)maca(mii) și a(l)tă boeri și toți lăcuitori(i) di(n) raiaoa Mo(l)dovii pri(n) ace(s)tu a(l) no(s)tru pleca(t) a(r)zumă(h)zar, cu aceia de robi l(n)drăznire arătă(m) mare și mu(l)tă jalobă a noastră, cără pre l(n)ă(l)tate și lumina(te) picioarile mări(i)lo(r) voastre. Că nu ști(m) di(n) ce picină este că vide(m) că toți săraci(i) di(n) raiaoa Mo(l)dovii să pradă de to(t) și să jăcăe(s)cu, să omoară și să robe(s)cu, și să a(r)du cu focu fănați(le) și ari(i)le cu pă(i)ne și casi(le) pe la tă(r)gu(ri) și pe la sate de cără tătară(i) noha(i) și bugig(i). Și toată raiaoa să-răsipă(t) și s-a bejeni(t) pi(n) pădu(r) și păaire, u(nd)e nice acolo nu po(t) să se mi(n)tuia(s)că. Și nu numai(i) că-(i) pradă de buca(te) și de a(l)ti(te) ce a(u) pe afară, ce neco(n)teni(t) și acolo pi(n) păduri năvăli(ndu) tătară(i) cu a(r)mile lo(r), mu(l)time de oamni(ni) di(n) săracă raia a(u) omoră(t). Și pe căpă pri(nd) vii li robă(s)cu și-(i) facu bagicioră de feme(i)le și feti(le) oaminilor(r). Și a(l)tile mu(l)te nevo(i) și supără(re) ce să faci l(n)tracea(s)tă u(r)mă dată, nu s-a(u) făcu(t) i(n) săraci(i) raiului(i) acesteie de că(ndu) si(n) și pără a(c)mu. Că ma(i) la toa(te) ținuturi(le) n-a(u) răma(s) nice u(n) fe(l) de dobito(c) nelua(t); pă(i)ni(l)e celi stră(n)să pe la ari(i) le a(r)du; celi ce a(u) răma(s) nesăcerate să prăpăde(s)cu pe pămă(n)tu. Și mu(l)tă di(n) lăcu(i)tori(i) ținuturilo(r) de su(s), de spa(i)ma și groaza aceasta s-a(u) răsipa(t) și s-a(u) du(s) pi(n)tr-a(l)tă tăără, lăsi(n)du-(i) toa(te) ale lo(r) la per(i)re, numai(i) să scapi cu sufletile(de) de u(r)gia aceasta.

P(e)ntru cari și no(i) cu toți(i) ne află(m) la mari l(n)tre(s)tăci(u)ne și ne meră(m) ce va să fie această u(r)gie și mari pradă asupra noastră și asupra săracilo(r) raia. Că no(i) purure a(m) fo(stu) și si(n)te(m) supu(s)i spre toa(te) poro(n)ci(le) l(n)părătă(i), și hai(ni) nu si(n)te(m), cu(m) și cără mări(i)le voa(s)tre

nice cu u(n) chi(p) de l(n)potrivă(re) n-a(m) stătu(t), nice cu vre(o) greșelă nu ne ști(m) vinovați. Și, după dre(p)ta(tea) noastră, avă(nd) toată supună(re), ca niște robi cără mări(i)le voastri, a(m) aște(p)ta(t) și aște(p)tă(m) apără(re) și sprejineală, fii(nd)că de mu(l)te ori raiaoi Mo(l)dovii a(u) avu(t) l(n) trecuti(le) vrem mu(l)tă folosi(n)tă și sprejinea(lă) de către prei(n)-ă(l)tati(i) hani și su(l)ta(ni), ca de niște vechi(n)părătăi(a) noștri și păzitori de dre(p)ta(tea) lui Du(mn)iză(l).

Dumilo(r) sale mă(r)zaciilo(r) și tătaralo(r), Bugiaculu(i) cu ca(re) ne megieș(m), iară(s)i, nu ne ști(m) greșiți cu nemică, ce a(m) păzi(t) toa(te) bine și precu(m) să cade cu odi(h)na dumilo(r) sale. Că toată hrana și bucati(le), lo(r), și pără astă(z) si(ntu) l(n) pămă(n)tu(l) Mo(l)dovii și nime, orică(t) de puț(n) nu s-a(u) supără(t) piste dre(p)ta(te).

P(e)ntru aceasta, cu plecăciune pără la pămă(n)tu, și cu fie(r)bi(n)tă lacră(m) ne rugă(m) mări(i)lo(r) voa(s)tri, să socotiți dre(p)ta(tea) lu(i) Du(mn)iză(l), că nu si(n)te(m) cu nemică vinovați, nice si(n)te(m) hai(ni) l(n)părătă(i) s-a(u) mări(i)lo(r) voastri, și să fie mila mări(i)lo(r) voa(s)tri, să poro(n)ci(ti) să să opria(s)că prada să să rădice tătară(i) de asupra săracilo(r) raeli(i), că n-ari ma(r)gini ră(ă)uta(tea) aceasta ce s-a(u) făcu(t) i(n) ticăloasa tară.

Iară de si(n)te(m) greși(ti) sa(u) vinova(ti) cu ceva, iară(s)i ne rugă(m) mări(i)lo(r) voastri să fiți milo(s)ti(vi), ca niște stăpă(ni), și să ne arătați ce este greșala noastră, că no(i) nu ști(m).

A(m) tri(i)mi(s) și u(n) boe(r), anume Vasilie sto(l)ni(c), ficiorul(l) lu(i) Nege(l), cu carile a(m) și scri(s) mări(i)lo(r) voastri, și de atâte nile nemică nu ști(m), nice vreu(n) răspu(ns) a(m) luat(t).

Și cu(m) va fi mila mări(i)lo(r) voastri".

Urmează semnăturile mitropolitului Iacob, ale caimacanilor, egumenilor, boierilor (insotite de pecetă) — în număr de 41. „Si a(l)tă lăcu(i)tori, to(tă) săra(c) raeli(i) Mo(l)da(vi(i)" subscrui prin puneri de deget (15 locuitori).

Arzmahzaru are o însemnatate științifică deosebită. Cum lesne se înțelege, el constituie baza temeinică pentru cunoașterea evenimentului din toamna lui 1758, în Moldova. El vine să redea noi aspecte ale realității aceluia timp, nerelevante de alte izvoare narative. În fine, lasă pe acel care îl studiază atent, să înțeleagă implicațiile negative ale atacului de pradă asupra Moldovei și cum se conjuga el cu alte vicisitudini, ce frină dezvoltarea țărilor române.

* Literalele coborite în rind sunt închise de paranteze rotunde.

Moldova în întregime n-a fost niciodată raia turcescă, numai un foarte mic teritoriu al ei și acesta cu intermitențe. Fiind vorba de o plingere adresată sultanelui, autorii au urmărit să-i chifice magulindul-l — bunăvoiețu. Este o evidentă generală intenționată.